

Prof. Teresa Grzybkowska

IN SPIRITU ET VERITATE – W DUCHU I PRAWDZIE

V rocznica śmierci abp Józefa Życińskiego

To zawołanie biskupie, które przyjął w czasie swego ingresu Arcybiskup Józef Życiński, Metropolita Lubelski, profesor Papieskiej Akademii Teologicznej, a dziś Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, Doktor Honoris Causa Uniwersytetu Jagiellońskiego; patronowało Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej zorganizowanej z okazji piątej rocznicy Jego śmierci.

Uroczysta sesja – z inicjatywy Instytutu Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej UPJPII – miała miejsce 11 lutego 2016 roku w najbardziej reprezentacyjnej w Polsce sali uniwersyteckiej, w imponującej Auli Collegium Novum Uniwersytetu Jagiellońskiego. Wybór tego miejsca jest dowodem największego prestiżu dla osoby Arcybiskupa i pamięci o Nim. Rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego prof. dr hab. med. Wojciech Nowak udostępnił najpiękniejszą salę w Polsce i przyjął wszystkich gości po królewsku. Rektor Nowak nie zawahał się, aby uczcić w tak szczególny sposób Doktora Honoris Causa najstarszej uczelni w Polsce. W tym względzie Uniwersytet Jagielloński dał świetlany przykład dla innych instytucji, wykazał się niezwykłą dbałością o zachowanie pamięci tak niezwykłego Człowieka, o którym mimo Jego oczywistej wielkości, właściwie się nie mówi. Arcybiskup Życiński pokazał inną niż jesteśmy przyzwyczajeni, twarz Kościoła – radosną, otwartą na naukę o świecie i na człowieka. Konferencja dowiodła, że Arcybiskup był człowiekiem o którym nie zapomnieli zarówno Kościół, społeczność uczonych, Adwokatura i my wszyscy.

Wykłady i dyskusja zogniskowane były wokół trzech haseł *Media, Kultura, Dialog* – istotnych dla ziemskiej aktywności Arcybiskupa. Również lista osób powołanych do komitetu naukowego konferencji zapiera dech, znajdują się na niej najwybitniejsi, powszechnie znani i szanowani artyści i uczeni między innymi ks. prof. Michał Heller, Andrzej Wajda, Krzysztof Penderecki, prof. Andrzej Zoll, prof. Franciszek Ziejka, prof. Jerzy Pomianowski, prof. Jacek Purchla, prof. Jan Andrzej Kłoczowski OP.

Konferencja została zorganizowana wspólnymi siłami uczonych z uniwersytetów krakowskich i władz Adwokatury: dzięki szczególnej życzliwości Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego, prof. med. Wojciecha Nowaka, (który jesienią 2015 roku, podjął inicjatywę ks. dr hab. Roberta Nęcka i Adwokata Stanisława Kłysa). Wydarzeniu naukowemu patronowali – abp Celestino Migliore, nuncjusz apostolski w Polsce, kardynał Stanisław Dziwisz, metropolita krakowski, kardynał Franciszek Macharski, kardynał Kazimierz Nycz,

metropolita warszawski, abp Stanisław Budzik, metropolita lubelski, Rektor Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, ks. prof. Wojciech Zyzak, Prezes Naczelnej Rady Adwokackiej w Warszawie, adwokat Andrzej Zwara oraz Dziekani Okręgowych Rad Adwokackich z Lublina, adwokat Stanisław Estreich i Krakowa, adwokat Paweł Gieras.

Z pomysłem uczczenia pamięci Arcybiskupa wystąpili ks. dr hab. Robert Nęcek – Rzecznik Prasowy Archidiecezji Krakowskiej, który był uczniem Arcybiskupa w Papieskiej Akademii Teologicznej (obecnie UPJPII), kierownik Katedry Edukacji Medialnej i adwokat Stanisław Kłys z Naczelnej Rady Adwokackiej. Wielkie podziękowania za pomysł i organizację konferencji. Dodatkowo należy podziękować adwokatowi Stanisławowi Kłysowi, znawcy muzyki, wielkiemu przyjacielowi Arcybiskupa Życińskiego, który uświetnił konferencję świetnym, stojącym na najwyższym poziomie koncertem, a przed dwoma laty spowodował wydanie przez Adwokaturę sześciopłytkowego albumu z kazaniami Arcybiskupa i muzyką będącą doskonałą wykładnią wrażliwości wybitnego człowieka i kapłana. Album nosi tytuł „*Ja Jestem Józef Wasz Brat*”. Warto zauważyć, że Adwokatura Polska dba o zachowanie tradycji wysokiej kultury w kręgach prawniczych wydając między innymi płytę: „*Ja jestem Żyd z Wesela*” Romana Brandstaettera, z wybitnymi rolami Jerzego Nowaka i Tadeusza Malaka. W Klubie Adwokatów im. adw. Janiny Ruth Buczyńskiej w Krakowie odbywają się częste koncerty w wykonaniu artystów najwyższej próby. To wszystko stawia Adwokaturę na zupełnie osobnym miejscu w stosunku do wszystkich działających w Polsce struktur wymiaru sprawiedliwości.

W wigilię konferencji, a w dzień śmierci Arcybiskupa Życińskiego 10 lutego, wieczorem w Kolegiacie Akademickiej św. Anny w Krakowie odbyła się uroczysta Msza Święta, na której znalazły się poczty sztandarowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II i Adwokatury z hasłem; *Polsce Wierność. Praw Wolności – Obrona. Potrzebującym – Pomoc*. Mszy Świętej przewodniczył biskup dr hab. Grzegorz Ryś, wikariusz generalny Archidiecezji Krakowskiej. Wygłosił on homilię, w czasie której zacytował tekst modlitwy, znalezionej w brewiarzu abp. Życińskiego po Jego śmierci w Rzymie:

Gdy budzę się rano

...budzę się rano..

Mówię,,,

Jak celnik Zacheusz

Będę rozdawać

Jak Szymon
Będę nosić krzyże innych,
Jak Weronika
Będę ocierać twarze,
Jak Szczepan
Dam się kamienować,
Jak Jezus
Na krzyżu będę przebaczać
Jak Franciszek będę kochać.
Wieczorem
Spoglądam w lustro...
Widzę
Adama,
Który dopiero co zjadł owoc,
Kaina, który dopiero co zabił,
Judasza
Który dopiero co zdradził,
Piotra,
Który dopiero co się zaparł,
Pilate,
Który dopiero co obmył
Ręce,
I zasypiam
na mokrej od łez poduszce
A w nocy
Przychodzi Jezus i pyta:
MIŁUJESZ MNIE?

Ujawnienie osobistej modlitwy zmarłego arcybiskupa spowodowało, że ten szczególnie czas środy popielcowej, w zimny i zacinający śniegiem wieczór przepełniony był zadumą, refleksją i prawdziwym religijnym przeżyciem. Tym bardziej przejmująco brzmiała muzyka Jana Sebastiana Bacha – partita "Sei gegrüßet, Jesu gütig", largo z Sonaty c-dur, fantazja i fuga g- mol, skomponowane po śmierci żony. Wrażenie potęgowała mistrzowska

gra Profesora Andrzeja Białki. Splendoru chwili dopełniało najpiękniejsze w Polsce barokowe wnętrze kościoła św. Anny – arcydzieło włoskiego artysty Baltazara Fontany.

Arcybiskup Józef Życiński był wybitnym uczonym, filozofem, kapłanem, humanistą wrażliwym na ludzkie losy. Na każdym etapie rozmów dążył do dialogu, w każdym człowieku starał się widzieć dobro, potępiał przemoc, był niezależny w myśleniu i postępowaniu. Podobnie – jak ceniony przez Niego pisarz Albert Camus – płacił za niezależność wysoka cenę. Propagował Kościół otwarty dopuszczający każdego kto jest gotów w Kościele szukać oparcia. Działał na rzecz ekumenizmu, popierał dialog z judaizmem, islamem, prawosławiem. Doskonale ilustrują Jego postawę wypowiedzi w wywiadzie jaki udzielił przed laty Aleksandrze Klich: mówił *„Staram się każdego człowieka traktować indywidualnie, bo dramat każdego człowieka jest inny. Największy grzesznik, pogubiony, sfrustrowany, zasługuje na tolerancję. Wiem, że tego podejścia nie rozumie wielu ideologów trzymająca się zasad za wszelką cenę. Jednak dla mnie odczłowieczone zasady są do przyjęcia w matematyce, ale nie wobec człowieka”*. Przeciwwstawiał się ideologizacji wiary, głosił nieustannie, że wiara, która staje się ideologią przestaje być wiarą. Mówił: *„Konieczne jest mocne rozdzielenie systemu państwowego od organizacji kościelnej. Jeśli tego nie zrobimy, będziemy mieli państwo teokratyczne, które jest nieszczęściem”*. Wierzył i propagował Kościół powszechny dla wszystkich – *„Uniwersalizm Kościoła przejawia się także w tym, że przez wodę chrztu tworzy się więź silniejsza niż więzy krwi, niż więzy narodowe”*. Te opinie Arcybiskupa przywoływali wielokrotnie referenci na konferencji. Arcybiskup Życiński należał do Papieskiej Rady do Spraw Kultury, w 1993 roku był jednym z założycieli Katolickiej Agencji Informacyjnej. Wcześniej zdał sobie sprawę z potęgi mediów, jako pierwszy w Polsce, rok przed Watykanem, wykorzystywał w pracy kurii tarnowskiej Internet, założył wydawnictwo diecezji tarnowskiej Byblos i Radio Dobra Nowina.

Konferencję otworzył Rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego, prof. med. Wojciech Nowak. Natomiast ks. dr hab. Robert Nęcek odczytał przesłanie skierowane do uczestników konferencji przez kardynała Gianfranco Ravasio, Przewodniczącego Papieskiej Rady Kultury i abp. Celestino Migliore, nuncjusza apostolskiego w Polsce. Z kolei kardynał Stanisław Dziwisz – wskazał na wielkość osoby abp. Życińskiego, mówił o nieodżałowanej stracie dla Kościoła jaką była przedwczesna śmierć Arcybiskupa w Rzymie. Przemawiał też Rektor Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II, ks. prof. Wojciech Zyzak. Obrady otworzył wykład wybitnego, światowej sławy uczonego, ks. prof. Michała Hellera – laureata nagrody

Templetona. Wypowiedź profesora Hellera miała szczególne znaczenie w dniu ogłoszenia odkrycia fal grawitacji, odkrycia potwierdzającego prawdziwość wielokrotnie podważanej teorii Einsteina, wobec której Heller miał własną koncepcję, *Boskiego Zamysłu*, teraz zweryfikowaną. Obaj uczeni: Życiński i Heller byli zaprzyjaźnieni. Heller mówił, że „*Józek odznaczał się wyjątkową cechą w przyjaźni – troskliwością*”. Wspólnie pisali książki między innymi: „*Wszechświat – Maszyna czy Myśl*”. W swoim referacie: *Józef Życiński platońskie widzenie świata*, powiedział w podsumowaniu, że idea pola racjonalności zaproponowana przez Życińskiego jest zbyt ważna, zawiera zbyt duży potencjał filozoficzny by pozwolono jej zapaść w drzemkę na bibliotecznych półkach. Heller zauważył w sposobie uprawiania filozofii przez Życińskiego rys sokratejski polegający na żywej relacji z rozmówcą-słuchaczem i realiami życia. Uważał, że filozof powinien pozostawać w harmonii z tym, co mówi czyli z prawdą życia i z głoszonymi poglądami. Podkreślał wielką rolę struktur matematycznych ontycznie bardziej pierwotnych niż inne formalne matryce. Powiedział o wielkiej roli intuicji w matematycznych kategoriach i przenikaniu wzajemnym pozornie odległych działów matematyki. Platonizm Życińskiego łączył pola racjonalności z filozofią Boga. Powiedzenie Życińskiego, „*platoniczna nienawiść*” – skierowane do obrażonych na wszechświat, weszło niemal do powszechnego obiegu.

Drugim znakomitym referentem był niezastąpiony w swej odwadze i prawości, której dawał ostatnio dowody w licznych wystąpieniach telewizyjnych, prof. Andrzej Zoll z Katedry Prawa Karnego Uniwersytetu Jagiellońskiego, który mówił *O prawnej potrzebie ochrony czci w świetle wypowiedzi abp. Życińskiego*. W osobistym, wzruszającym wspomnieniu o Arcybiskupie mówił Jego sekretarz, ks. dr Tomasz Adamczyk – *Uniwersalność chrześcijaństwa w społecznym przesłaniu Józefa Życińskiego*. Podkreślał dobroć i empatię arcybiskupa. W podobnym duchu brzmiała wypowiedź obecnego biskupa tarnowskiego dr. Andrzeja Jeża wprowadzanego w swoje obowiązki przez arcybiskupa Życińskiego w atmosferze wielkiej życzliwości i koleżeństwa. O potrzebie dialogu i porozumiewania się z ludźmi reprezentującymi zupełnie inne postawy światopoglądowe mówił prof. Jan Woleński w referacie *Abp. Życiński jako filozof i człowiek*. Prawdziwy dialog polega na zrozumieniu racji interlokutora. Prof. Woleński – jako ateista – był zaprzyjaźniony z arcybiskupem, który w stanie wojennym, zaproponował mu w razie utraty pracy, posadę wykładowcy metodologii w seminarium. O roli poezji w życiu Arcybiskupa mówił prof. Franciszek Ziejka, o. prof. Jan Andrzej Kłoczowski OP erudycyjnie i pozytywnie odpowiadał na postawione przez

siebie pytanie *Czy filozof może być biskupem?* W sesji brali też udział – ks. dr Bartłomiej Pieron z Katedry Kanonicznego Prawa Karnego UPJPII i prof. Karol Musioł z UJ.

Zrozumienie przez Arcybiskupa roli mediów we współczesnym świecie referowali ks. prof. Wojciech Misztal, prorektor UPJPII – *Arcybiskup Życiński koncepcja związków między duchowością chrześcijańską i mediami. Przyczynek do badań* i ks. prof. Józef Kloch z UKSW – *Arcybiskup Józef Życiński promotorem mediatyzacji Kościoła*. Natomiast ks. prof. Michał Drożdż z UPJPII przedstawił referat: *Poszukiwanie sensu wobec postmodernizmu, relatywizmu i ironii*, a prof. Jerzy Bartmiński z PAU: *Niedokończony spór z abp Józefem Życińskim o rozumienie ludowości*. Drugą sesję prowadził bp dr hab. Grzegorz Ryś, wikariusz generalny Archidiecezji Krakowskiej.

Medialne zaangażowanie Arcybiskupa i rolę Jego medialnego języka podjął, rzecznik Archidiecezji Krakowskiej, ks. dr hab. Robert Nęcek w wykładzie *Język medialny podstawą komunikacji społecznej. Studium publikacji arcybiskupa Józefa Życińskiego*. W swoim wystąpieniu odsłonił nowe perspektywy postrzegania rzeczywistości mediów, w tym, co tu istotne, rolę mediów w nauczaniu Kościoła. Podkreślił, że styl nauczania i duszpasterzowania Arcybiskupa doskonale wpisuje się we współczesne posługiwanie papieża Franciszka. Godnym odnotowania było wystąpienie ks. prof. Alfreda Wierzbickiego z KUL – *Dialog i troska, czyli duszpasterz na współczesnych areopagach*.

Swoją błyskotliwą wypowiedzią – o postawie Arcybiskupa Życińskiego w stanie wojennym – adwokat Stanisław Kłys rozpoczął przypomnienie słynnej piosenki z Kabaretu Piwnicy Pod Baranami – dekretu o stanie wojennym. Humorystyczny tekst odsłaniał absurd ale i dramatyzm rzeczywistości tamtego czasu. Od prośby księdza Życińskiego o obronę aresztowanego studenta zaczęła się przyjaźń między adwokatem o filozoficznych i artystycznych zainteresowaniach i uczonym Arcybiskupem, który wspierał opozycję swym świętym piórem pisząc swoje „Pisma z kraju UBu” i „Listy do Nikodema”. Mecenas Kłys bronił wielu oskarżonych: robotników z Nowej Huty, Piotra Skrzyneckiego i aktorów sławnego Kabaretu. Arcybiskup rozumiał, że nie należy stać w miejscu. Wiedział, że Kościół zawsze jest „w drodze”, a w każdym z nas drzemie „ukryty bolszewik”. Cytując Aleksandra Solżenicyna, podkreślał jego słowa, że „można obalić komunizm, a potem polec w jego gruzach”. Za tę niezłomną postawę Adwokatura Polska wyróżniła go najwyższym odznaczeniem „Adwokatura Zasłużonym” w 90-lecie swojego powstania, które zechciał przyjąć na Zamku Królewskim w Warszawie 2008 r.

W trzeciej sesji prowadzonej przez ks. dr Wojciecha Mleczo CR z UPJPII, dwa referaty poświęcone były stosunkowi Arcybiskupa do świata nowej medycyny. Na ten temat mówili: prof. med. Tomasz Trojanowski z PAN: *Cywilizacja medialna a praktyka medyczna* i prof. Ewa Kucharska z Ignatianum, *Arcybiskup Życiński a transplantacja*. Ks. prof. Andrzej Draguła z Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Szczecińskiego dzielił się swoimi refleksjami na temat: *Duch Betanii, styl Wieczernika. Józef Życiński biblijne czytanie rzeczywistości*. Natomiast prof. Wiesław Godzic poruszył temat natury szeroko humanistycznej zawarty w tytule *Abp Józef Życiński: sens, wartości i kultura codzienności*.

W zakończeniu organizatorom i uczestnikom konferencji podziękował brat Arcybiskupa, ks. prof. Wojciech Życiński SDB, który wygłosił świetny wykład o kardynale Johnie Henry Newmanie, filozofie i teologu, pisarzu, konwertycie, najwybitniejszym przedstawicielu i przywódcy anglikatolicyzmu, jednym z liderów ruchu oksfordzkiego. Został błogosławionym Kościoła rzymsko – katolickiego, co nie uchroniło go od ataków z obydwu stron. W wieku 45 lat przeszedł z anglikanizmu na katolicyzm i był przez jedną i drugą stronę podejrzewany o wszystko, co najgorsze, choć była to prawdziwa *capacitas*. Kardynał Newman zrobił dla Kościoła więcej, niż cała plejada hierarchów czyniących z chrześcijaństwa religię narodowo-prywatną.

Trudy do późna trwających obrad zwieńczył równie tłumnie frekwentowany koncert w zabytkowym wnętrzu Auli Collegium Maius, którego pomysłodawcą i prowadzącym był adwokat Stanisław Kłys. Koncert dedykowany pamięci Arcybiskupa – którego wszyscy wspominali ze wzruszeniem i prawdziwym żalem zbyt wczesnej śmierci – rozpoczęli Królewscy Rorantyści, których powołał do życia po wybudowaniu swojej kaplicy grobowej zwanej Kaplicą Zygmuntofską, przedostatni z Jagiellonów król Zygmunt I zwany Starym w 1540 roku. Rorantyści zamilkli tylko w czasach zaborów w XIX wieku. Pieczołowicie odtworzył kapelę prof. Stanisław Gałoński, założyciel Capelli Cracoviensis. Zabrzmiał nasz pierwszy hymn *Gaude Mater Polonia-Raduj się Matko Polsko* Wincentego z Kielc datowany na XIII wiek. Zespół zaśpiewał *Ave Maria* Bartłomieja Pękiela i *Pieśń o Świętym Stanisławie*.

Maestro Stanisław Gałoński dokonał wielu nagrań radiowych i płytowych, filmowych i telewizyjnych, w tym pomnikowe nagranie wszystkich dzieł Mikołaja Zielińskiego na siedmiu płytach, które otrzymały dwie nagrody muzyczne Fryderyki oraz trzy nagrody Grand Prix International Orphée D'Or od Académie du Disque Lyrique w Paryżu w 2012 roku.

Krakowski wybitny aktor i reżyser Tadeusz Malak recytował wiersze Herberta i Czesława Miłosza – poetów zaprzyjaźnionych z arcybiskupem; dedykowany Życińskiemu

wiersz Herberta zatytułowany *Tomasz, Druga przestrzeń* Miłosza i sławny wiersz Herberta *Potęga smaku*. Poezja naszych wielkich twórców brzmiała tego wieczoru szczególnie przejmująco.

Rozbrzmiewała muzyka piękna i różnorodna. Słuchaliśmy Fryderyka Chopina – *Nocturn cis-mol* w wykonaniu Roberta Kabary grającego na skrzypcach z towarzyszeniem Marioli Cieniawy przy fortepianie. Zagrano *Życzenie* Chopina, *Melodię* Ignacego Paderewskiego, *Pamiętam ciche jasne złote dni* Mieczysława Karłowicza, *Pieśni* Szymanowskiego ale też zawsze efektowny utwór Hectora Villa- Lobosa *Bachianas Brasileiras* w wykonaniu Edyty Piaseckiej. Debiutowała Paula Maciołek – sopran, pochodząca z Ustrzyk Dolnych, uczennica trzeciej klasy Akademii Muzycznej w Krakowie, w klasie prof. Katarzyny Oleś-Blachy. Śpiewaczka o pięknym głosie- sopranie lirycznym z koloraturą ma zdolność śpiewania długich nut co jest istotne w wykonywaniu kantat i wokaliz. Zaśpiewała *Prząsniczkę* Moniuszki i *Pstrąga* Szuberta, na zakończenie *Ave Maria* Caciniego. W *Pastuszkach na skale* towarzyszył jej grający na klarnecie, dominikanin Grzegorz Doniec OP. Rozbrzmiewało *Trio elegijne* Rachmaninowa, wzruszający, piękny *Marsz żałobny* z Triada es-dur Schuberta w wykonaniu M. Cieniawy, R. Kabary i Doroty Imielowskiej grającej na wiolonczeli.

Arcybiskup Józef Życiński, co roku, organizował w Lublinie Dni Kultury Chrześcijańskiej, gdzie spotykały się wszystkie światy związane z naszą kulturą. Arcybiskup rozumiał chrześcijaństwo jako otwarte i nikogo nie wykluczające. Zagrano więc *Modlitwę* żydowskiego kompozytora Ernsta Blocha. Dorota Imielowska wystąpiła z uzdolnionym synem, wiolonczelistą, Łukaszem Pawlikowskim w prawykonaniu utworu *Shalom* Pawła Sydora. Warto przypomnieć o szczególnej roli prof. Marioli Cieniawy, której muzyka dawała pewność kunsztu połączonego z wrażliwością. Ta znakomita pianistka niezależnie z jakimi gra muzykami potrafi nadać homogeniczność brzmienia całemu zespołowi. Długiego, pięknego koncertu słuchała, szczerze wypełniająca aulę, publiczność nagradzając artystów nie słabnącymi entuzjastycznymi brawami, a sam koncert, który sam w sobie był wielkim wydarzeniem artystycznym reprezentował poziom najwyższy.

Wieczór zakończyła wytworna kolacja, wydana przez J.M. Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego, prof. med. Wojciecha Nowaka, podana w *Stuba Communis- Izbie Wspólnej*, której zabytkowy charakter i klimat nadał profesor Karol Estreicher, zasłużony w odzyskiwaniu po wojnie dzieł sztuki będących w polskim posiadaniu, a rozsianych w czasie zawieruchy wojennej po całym świecie. Pracujący na Uniwersytecie w Bari prof. Jerzy Pomianowski, wyraził bardzo istotną myśl o Arcybiskupie. *Ten znakomity kapłan nie*

zwoził słuchaczy obludą. Jego szczerść bije w nasze uszy. Jego książki i słowa są ważnym elementem rozsądku w trakcie szarzy kołtunerii na większość trzeźwą, lecz rozproszoną.

Konferencja poświęcona pamięci Arcybiskupa Józefa Życińskiego została zorganizowana z wielkim rozmachem intelektualnym i artystycznym, wielka chwała organizatorom za pomysł i jego realizację. Przebieg konferencji uświadomił nam wszystkim, jak wielką i niepowetowaną stratą była przedwczesna śmierć Arcybiskupa Życińskiego- „Człowieka na nasze czasy”. Należy tylko wyrazić nadzieję, że żywa pamięć o Nim będzie stanowiła dla nas nieustającą inspirację. Może ta konferencja ustali nowy porządek doceniania przez nas samych naszych sławnych Braci. Arcybiskup Życiński mimo swych zasług naukowych i kapłańskich nie cieszył się, jak dotąd w Polsce dostatecznym uznaniem, na które z całą pewnością zasługiwał. Spróbujmy wyobrazić sobie jaki by osiągnął autorytet międzynarodowy, gdyby na przykład urodził się Amerykaninem i pracował w Stanach Zjednoczonych, kraju, którego wielkość, jak starożytnego Rzymu, oparta jest, między innymi, na naśladowaniu, cieszeniu się z posiadania sławnych wodzów i bohaterów, ale też uczonych i mędrców?